

De Gierzwaluw

Frank van Groen

Vogelatlas Amsterdam verschenen

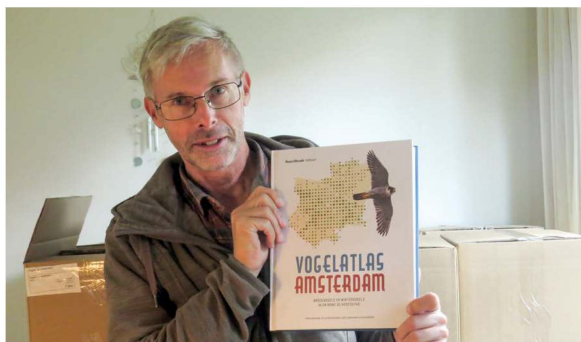

FOTO: INKA SMANS

Als je dit leest is de eerste oplage van 1500 exemplaren van *Vogelatlas Amsterdam* gedrukt en zijn de 750 atlassen die onze Vogelwerkgroep mag verkopen afgeleverd. Na twee jaar tellen en een jaar uitwerken is de *Vogelatlas Amsterdam* nu verschenen, een mijlpaal voor vogelend Amsterdam.

De kroon op drie jaar werk

Vogelatlas Amsterdam is een prachtige uitgave geworden. In het boek is enorm veel kennis samengeballd over het voorkomen van vogels in de Amsterdamse regio en de populatieveranderingen bij broedvogels in de afgelopen vijftig jaar. Dat maakt het een naslagwerk voor de komende jaren voor iedereen die zich in en om Amsterdam bezighoudt met vogels. Van beleidsmaker tot bioloog, van beginnend vogelaar tot gedreven soortenjager.

In elk nummer van dit blad stond de afgelopen drie jaar een bericht over de voortgang van het project. Van de eerste ideeën tot de oproep in het vorige nummer de atlas te bestellen. Zo bleven alle vogelwerkgroepleden op de hoogte en werden zij gemotiveerd een bijdrage te leveren aan het project; als teller, schrijver dan wel fotograaf. Met z'n allen hebben we heel wat vrije onbetaalde uurtjes geïnvesteerd in de totstandkoming van de dataset en het boek. Het resultaat mag er wezen. Daar mogen we als Vogelwerkgroep Amsterdam best trots op zijn.

Vergelijking met eerdere atlassen

Vogelatlas Amsterdam is de opvolger van de eerste Amsterdamse vogelatlas, Sijsjes en Drijfsijsjes uit de jaren negentig, maar is ook meer dan dat. Zo is er een groter gebied geïnventariseerd en zijn ook de wintervogels in kaart gebracht. Per kilometerhok is bovendien niet alleen het voorkomen onderzocht, maar ook de aantallen wintervogels en broedparen. Zo kon een gefundeerde aantalsschatting voor de Amsterdamse regio gemaakt worden. De verzamelde gegevens zijn niet alleen vergeleken met die van

Sijsjes en Drijfsijsjes, maar ook met die van de Noord-Hollands broedvogelatlas (2005-2009) en Randstad en broedvogels, een kwalitatieve inventarisatie uit de jaren zeventig van onze regio bezuiden het IJ en het Noordzeekanaal.

Vogelatlas Amsterdam in cijfers

Om een idee te krijgen van de omvang en schaal van het project deel ik hier graag wat cijfers met betrekking tot het veldwerk, de verwerking van de verzamelde gegevens en het maken van het boek. In twee teljaren (2020 en 2021) inventariseerden 137 mensen in 554 kilometerhokken wintervogels (twee bezoeken) en broedvogels (vier bezoeken). Daarmee was het hele werkgebied van de Vogelwerkgroep Amsterdam, hier gedefinieerd als de Amsterdamse regio, gedekt. De atlastellingen leverden 15.141 unieke km-hok-soort-combinaties op voor de wintervogels en konden dankzij aanvullende waarnemingen worden uitgebreid tot 19.511 unieke km-hok-soort-combinaties. Voor de broedvogels leverden de atlastellingen 15.390 unieke km-hok-soort-combinaties op. Dankzij aanvullende waarnemingen waren uiteindelijk 17.633 unieke km-hok-soort-combinaties beschikbaar om verspreidingskaarten te maken.

Voor elk van de 194 vastgestelde soorten is een tekst geschreven, door 60 verschillende auteurs. In het boek staan 561 kaarten - Vogelatlas Amsterdam is niet voor niets een atlas - en zijn 281 foto's van 44 fotografen opgenomen, vrijwel allemaal genomen in de Amsterdamse regio.

Soortindeling en -volgorde

In de Amsterdamse Avifaunistische Lijst, waar het boek mee afsluit, staan 332 soorten genoemd, en 22 exoten. Voor de indeling van de soorten en de soortvolgorde is gekozen voor de internationale vogellijst van Birdlife International, net zoals in de in 2020 verschenen Europese Broedvogelatlas en bijvoorbeeld de nieuwe vogelgids van Colombia. Goed om te weten dat in Nederland veel mensen gebruikmaken van de enigszins afwijkende IOC-lijst (International Ornithological Congress), zo ook Waarneming.nl. Beide lijsten hebben de laatste jaren de neiging te convergeren.

Aanvullende waarnemingen

De gegevens van de atlastellingen in km-hokken vormen de basis van dit boek. Zeldzame soorten of soorten met een lage trefkans kunnen echter makkelijk gemist worden. Ook waren er niveauverschillen tussen de tellers. Om het beeld zo compleet mogelijk te maken is daarom gebruik gemaakt van aanvullende waarnemingen, variërend van BMP-broedvogelinventarisaties, losse meldingen van broedgevallen, vlakdekkende provinciale tellingen, gegevens van de jaarrond Tuintelling en natuurlijk de gegevens van Waarneming.nl. De hieronder genoemde cijfers over aanvullende waarnemingen zijn samengevat in Tabel 1. Op basis van aanvullende waarnemingen konden niet alleen nieuwe soorten in een kilometerhok worden genoteerd, maar ook de aantalsschattingen worden verbeterd.

De Gierzwaluw

FOTO: ROBERT HEEMSKERK

Aan het eind van de tweede atlaswinter werden er massaal Houtsnippen waargenomen.

Tabel 1, Het aantal unieke km-hok-soort-combinaties en het aantal km-hokken waarbij aanvullende waarnemingen een hogere aantalsklasse opleverden dan bij het reguliere telwerk was ingeschat.

Aantal unieke km-hok-soort-combinaties	Broedvogels	Wintervogels
Atlasmateriaal	15390	15141
BMP (BV) / Tuintelling (WV)	801	105
Losse meldingen	376	9
Waarneming.nl	1066	4256
Totaal	17633	19511
Hogere aantalsklasse dan op basis van atlasmateriaal	Broedvogels	Wintervogels
Hogere aantalsklasse BMP (BV) / Tuintelling (WV)	397	15
Hogere aantalsklasse losse meldingen	58	0
Hogere aantalsklasse Waarneming.nl	86	454
Totaal	541	469

Tabel 2: Top twintig van de soorten met veel en weinig aanvullende waarnemingen, zowel broedvogels als wintervogels (BMP/LOS = % aanvullende waarnemingen afkomstig van BMP-inventarisaties en losse meldingen, WNG = % aanvullende waarnemingen afkomstig van Waarneming.nl, Totaal = BMP/LOS + WNG, Nhok = aantal km-hokken waarin een soort is vastgesteld als broed-/wintervogel)

Broedvogels					Wintervogels		
minste aanvullende waarnemingen							
Soort	BMP/LOS	WNG	Totaal	Nhok	Soort	% Aanv	Nhok
Wilde Eend	2	0	2	455	Wilde Eend	3	461
Meerkoet	2	0	2	466	Zwarte Kraai	3	460
Stadsduif	1	1	2	188	Koolmees	3	409
Koolmees	2	0	2	418	Ekster	3	427
Huismus	1	1	2	340	Meerkoet	4	485
Spreeuw	2	0	3	276	Merel	4	397
Pimpelmees	3	0	3	375	Pimpelmees	4	387
Merel	2	1	3	419	Stadsduif	4	214
Kauw	2	2	4	310	Soepeend	5	326
Winterkoning	3	1	4	411	Waterhoen	5	406
Houtduif	4	0	4	401	Houtduif	6	372
Tijftjaf	3	1	4	393	Halsbandparkiet	6	270
Ekster	3	1	4	389	Kauw	6	389
Waterhoen	4	0	4	364	Roodborst	7	401
Halsbandparkiet	2	2	5	215	Blauwe Reiger	7	419
Soepeend	5	0	5	264	Huismus	7	297
Vink	3	2	5	355	Kokmeeuw	8	432
Zwarte Kraai	5	0	5	402	Fuut	9	383
Turkse Tortel	3	3	6	268	Winterkoning	9	360
Zwartkop	4	3	6	366	Soepgans	10	121
meeste aanvullende waarnemingen							
Soort	BMP/LOS	WNG	Totaal	Nhok	Soort	% Aanv	Nhok
Gele Kwikstaart	38	11	48	66	Waterpieper	66	65
Groene Specht	16	34	50	76	Appelvink	68	41
Slobeend	47	4	51	106	Witgat	69	45
Ransuil	36	15	51	39	Ransuil	69	26
Sperwer	26	26	52	23	Roodborsttapuit	70	30
Blauwborst	19	35	54	108	Blauwe Kiekendief	71	51
Kleine Plevier	24	30	54	46	Pontische Meeuw	72	47
Oeverzwaluw	29	29	57	28	Goudplevier	73	30
Braamsluiper	10	49	59	157	Slechtvalk	77	86
Snor	15	46	62	52	Kleine Mantelmeeuw	77	71
Roerdomp	9	55	64	22	Pijlstaart	78	23
Goudvink	32	32	65	31	Keep	79	43
Roodborsttapuit	17	48	65	23	Goudvink	80	46
Appelvink	31	36	67	36	Roek	83	29
Bosuil	51	16	68	37	Topper	83	24
Ijsvogel	62	7	68	60	Bosuil	88	24
Spotvogel	19	50	70	105	Bokje	88	25
Sprinkhaanzanger	20	52	72	46	Krooneend	88	26
Zomertaling	70	4	74	23	Rietgans	91	23
Kerkuil	74	4	78	27	Houtsnip	91	129

Aanvullingen broedvogels

Naast de atlastelling zijn aanvullende gegevens van BMP-inventarisaties uit 49 gebieden gebruikt, evenals provinciale tellingen van grote gebieden die recent op weidevogels en ganzen zijn onderzocht, goed voor 4365 unieke km-hok-soort-combinaties. Een vergelijking met het atlast materiaal leverde 1198 aanvullingen op, waarvan 397 een hogere aantalsschatting betroffen. Losse meldingen van diverse tellers leverden nog eens 434 aanvullingen op, waarvan 58 een hogere aantalsschatting betroffen. Waarneming.nl was ook een aanvullende bron voor broedvogelgegevens. Er zijn alleen waarnemingen gebruikt die liggen tussen de datumgrenzen van de voorkomende broedvogels en die waren voorzien van een broedcode. Uiteindelijk waren 5808 unieke km-hok-soort-combinaties bruikbaar, waarvan 1152 aanvullend. Omdat een waarneming meestal een enkel territorium betreft waren ze in beperkte mate geschikt om aantalsschattingen te verbeteren. Van de 1152 aanvullingen betroffen er toch nog 86 een hogere aantalsschatting. Resumerend is voor de broedvogels 87% van de voorkomens op de verspreidingskaarten afkomstig van de atlastellingen. In 3,5% van de unieke km-hok-soort-combinaties konden de schattingen van de tellers worden opgehoogd op basis van de beschikbare aanvullende waarnemingen.

Aanvullingen wintervogels

Voor de wintervogels betroffen aanvullende waarnemingen voornamelijk die uit Waarneming.nl, aangevuld met enkele losse meldingen en gegevens van de jaarrond Tuintelling van Sovon.

Uit beide winterperiodes waren bijna 50.000 waarnemingen beschikbaar. Die konden worden teruggebracht tot 12.284 unieke km-hok-soort-combinaties. Een vergelijking met de 15.141 unieke km-hok-soort-combinaties van de reguliere tellingen leverde uiteindelijk 4839 aanvullingen op. Daarbij ging het 4370 maal om een nieuwe soort in een km-hok en in 469 gevallen om een hogere aantalsklasse.

Voor de wintervogels is 78% van de voorkomens op de verspreidingskaarten afkomstig van de atlastellingen. In 3% van de unieke km-hok-soort-combinaties konden de schattingen van de tellers worden opgehoogd op basis van de beschikbare aanvullende waarnemingen.

Aanvullende waarnemingen per soort

In Tabel 2 vind je de top 20 soorten met zowel de minste aanvullende waarnemingen als de meeste aanvullende waarnemingen, voor zowel broedvogels als wintervogels. Ook is het aantal km-hokken waarin een soort is vastgesteld in de Amsterdamse regio in de tabel opgenomen. Alleen soorten die in meer dan 20 km-hokken voorkomen zijn meegenomen.

De telgegevens van algemene, goed waarneembare soorten - vogels die relatief weinig

FOTO: TYCHO FOKKEMA

Stadsduiven werden amper aanvullend gemeld

in Waarneming.nl worden ingevoerd - bleken vrijwel compleet te zijn. Voor soorten als Wilde Eend, Meerkoet, Stadsduif, Koolmees en Huismus was maar 2% van het broedvoorkomen in km-hokken afkomstig van aanvullende waarnemingen. Op de Huismus na staan deze soorten ook bij de wintervogels in de top tien.

Lastig waarneembare broedvogels

Aan de andere kant van het spectrum staan Kerkuil, Zomertaling, Sprinkhaanzanger en Spotvogel. Van deze soorten is meer dan 70% van het broedvoorkomen in km-hokken afkomstig van aanvullende waarnemingen. Voor Kerkuil en Zomertaling zijn deze waarnemingen voor het overgrote deel afkomstig van BMP-tellingen (Zomertaling) en/of losse waarnemingen (Kerkuil). Veel soorten met hoge percentages aanvullende waarnemingen afkomstig uit Waarneming.nl hebben een lage trefkans, zijn relatief kort waarneembaar en/of worden niet altijd herkend. Voorbeelden zijn Sprinkhaanzanger, Spotvogel, Bosrietzanger, Snor, Braamsluiper en Blauwborst. Dankzij de provinciale weidevogelinventarisaties kon het beeld completer worden voor een aantal minder opvallende weidevogels dan alleen op basis van de atlastellingen mogelijk was geweest. Dat bewijst wel het relatief hoge aantal aanvullende voorkomens in de kilometerhokken voor Gele Kwikstaart (38% via BMP), Slobeend (47%) en opnieuw Zomertaling (70%). Dankzij fanatiek onderzoek door soortspecialisten van moeilijk te inventariseren soorten als IJsvogel en Bosuil kon de dataset aanzienlijk verbeterd worden. Van beide soorten is 68% van de voorkomens afkomstig van aanvullende waarnemingen, voor het overgrote deel ging het daarbij om losse waarnemingen of gegevens van BMP-tellingen.

Aanvullende data wintervogels

Voor de wintervogels kan een hoog percentage aanvullende waarnemingen meerdere oorzaken hebben. Een soort als de Houtsnip is slecht zichtbaar en wordt opeens toch massaal waargenomen na sneeuwval en vorst, zoals aan het einde van de tweede winterperiode. Het kan daarbij ook gaan om vogels die op drift zijn geraakt uit verder weggelegen gebieden. Maar liefst 91% van de voorkomens in km-hokken voor deze soort is afkomstig van aanvullende waarnemingen. Ook kan het gaan om soorten met een lage trefkans die lastig zijn waar te nemen. Voorbeelden van dergelijke soorten

zijn Appelvink, Goudvink en Waterpieper. Tot slot zijn er ook schaarse soorten die mobiel zijn en waarbij één enkele vogel of een groepje zich dus over grotere afstanden kan verplaatsen. Voorbeelden zijn Rietgans (91% van de voorkomens in km-hokken afkomstig van aanvullende waarnemingen), Kleine Mantelmeeuw (77%), Pontische Meeuw (72%), Blauwe Kiekendief (71%) en Slechtvalk (77%).

Waarom moet ik dit boek hebben?

De verzamelde gegevens van Vogelatlas Amsterdam bieden een uitgelezen mogelijkheid te analyseren hoe het met vogelpopulaties in en rond Amsterdam is gesteld. Per soortgroep konden op basis van actueel kaartmateriaal ontwikkelingen worden onderzocht. Zo is in één oogopslag te zien waar de meeste moerasvogels zitten en in welke km-hokken veel Rode Lijst-soorten.

Nooit eerder is de hoofdstedelijke vogelwereld zo uitgebreid geïnventariseerd en beschreven. Soorten, soortgroepen en landschappen in de Amsterdamse regio komen uitgebreid aan bod. De auteurs analyseren de veranderingen hierin en wijzen op de oorzaken daarvan. Intensivering van agrarisch grondgebruik, stikstofdepositie, verdichting van de stad en klimaatverandering gaan ook aan Amsterdam niet voorbij. Denk daarbij aan de vestiging van zuidelijke soorten als de Cetti's zanger, de toename van de Halsbandparkiet, het nagenoeg verdwijnen van soorten als Wulp en Kemphaan en het uitsterven van de Zomertortel. Voor alle bewoners van de stad én voor de beheerders van parken, lanen en grachten, doen de auteurs ten slotte aanbevelingen om de vogelrijkdom te behouden en te versterken. Het toepassen van een aantal eenvoudige tips voor de inrichting van tuin, straat of balkon maken van Amsterdam een nóg groter vogelparadijs.

De soortbeschrijvingen zijn een ander belangrijk deel van het boek. De vele auteurs hebben er elk een heel eigen draai aangegeven, en 'hun' soort op een interessante en leuke manier beschreven. Omdat de opzet van deze teksten een vast stramien kent, vormen ze toch één geheel. Intermezzo's tussen de soortteksten geven extra verdieping. En last but not least is het boek fraai en op professionele wijze vormgegeven. Dit alles maakt Vogelatlas Amsterdam een must-have voor iedereen die geïnteresseerd is in vogels in stedelijk gebied, stedelijke rafelranden, natuur en landbouw rond de stad, en in Amsterdam in het bijzonder. Vogelatlas Amsterdam telt 400 pagina's op ongeveer A4-formaat, bevat vele fraaie kaarten en foto's en kan besteld worden via onze website; <https://www.vogelsamsterdam.nl/bestel/>. Wees er snel bij, want de oplage is beperkt!

Dankwoord

De uitgave van Vogelatlas Amsterdam in de huidige vorm zou niet mogelijk zijn geweest zonder de vele onbetaalde uren die de leden van de Vogelwerkgroep Amsterdam in het project hebben gestoken, en de bijdragen van de sponsors Gemeente Amsterdam, ecologisch adviesbureau Van der Goes en Groot, Gemeente Amstelveen, Rob Goldbachfonds van Sovon en Bureau Waardenburg. ↵